

**Bygherrerapport
for udgravning af**

Journalnr.: SIM 9/2009

Sb nr. 120

KUAS j.nr.: 2008-7.24.02/SIM-0004

Sted: Skærskovgård IV

Matr. nr.: 1a1

Ejerlav: 0810352 Funder by

Sogn: Funder sogn

Herred: Hids

Gl. Amt: Viborg

Figur 1. Gravhøjen i afrenset stand

Sted	Dato	Navn og underskrift
Silkeborg Museum	27/10 2009	Cand.mag. Kaj Fredsgaard Rasmussen

Indholdsfortegnelse

Indhold

Indledning.....	3
Udgravningens resultater	4
Højen	4
Gravene	4
Byggemateriale og konstruktion	5
Gravenes konstruktion	7
Forhistorisk anvendelse af områderne under og omkring højen.....	7
Fundene.....	8
Topografi	8
Fortidsmindelandskabet.....	9
Udgravningsdata.....	10
Metode	10
Fremtidigt arbejde.....	11

Indledning

Forud for motorvejsanlægsarbejde ved Funder Kirkeby, har museet afsluttet feltdelen af undersøgelsen af en gravhøj, og dennes umiddelbare omgivelser. Projektet er startet den 7/9 2009, og afsluttet i felt den 12/10 2009. Herefter foretages der efterregistrering og planlægning af beretningsarbejde.

Den i forundersøgelsen lokaliserede gravhøj (sb 130303-120) ligger omtrent 87 meter VSV for det i DKC afsatte punkt, hvilket den i øvrigt har tilfælles med nabohøjen sb 130303-119. Under højen er der registreret spor efter væltede træer, samt enkelte stolpehuller uden umiddelbart identificerbar sammenhæng.

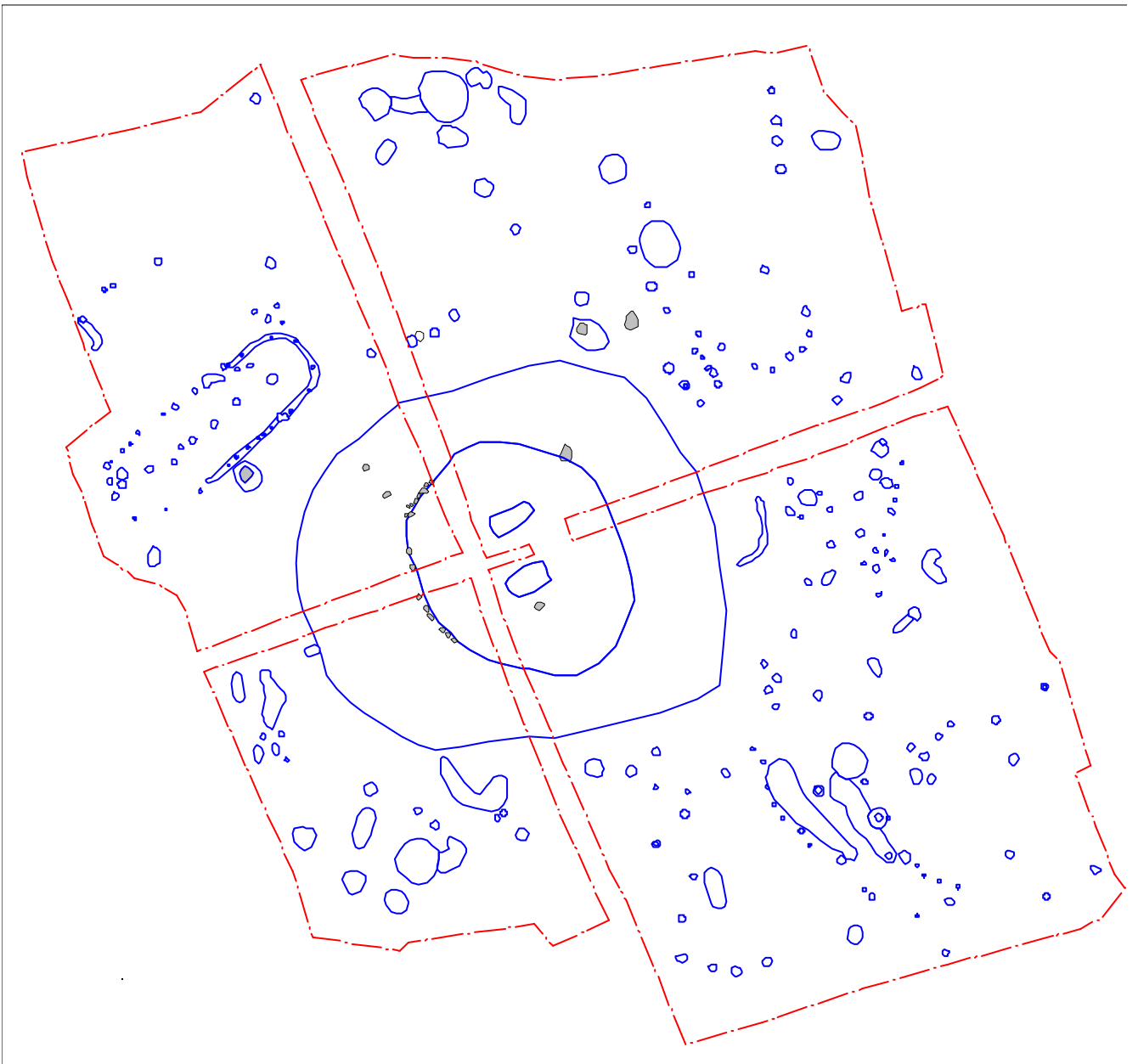

Fig. 2. Oversigtplan. Husene i omgivelserne behandles sammen med den øvrige bebyggelse under SIM 10 / 2009

Udgravningens resultater

Undersøgelsen har dokumenteret en gravhøj fra bronzealderen, samt bebyggelsesspor fra tiden forud eller omkring højopførelsen.

Højen

Højen viste sig at være bedre bevaret end frygtet, og det skyldes muligvis at der har været dyrket kartofler ved hjælp af hestekraft på området op til for få år siden. I dag er der pløjet maskinelt på stedet, og det er sikkert primært derfor enkelte sten og fund er revet ud af deres oprindelige sammenhæng.

Selve højen har været omkring 11 meter i diameter, med et omtrent tre meter bredt stentæppe ved foden, som har øget anlæggets størrelse til knapt 17 meter. I højfylden lå to stenlejer, hvorpå stammekister med den afdøde har været placerede. Størrelse af højen, sammen med konstruktion og fund, antyder at der er tale om en høj fra bronzealderens periode tre eller fire; dvs. lige midt i bronzealderen omkring 1100 f.kr. Det specielle ved højen er at ingen af de to grave er placerede præcist i midten af gravmælet, som i øvrigt er en smule ovalt, med en større bredde i nord-syd retningen. Dette kan muligvis delvist tilskrives pløjning, som på dette sted netop er sket nord-syd. Den ensartede form antyder dog at også den oprindelige form har været oval. Det kunne eventuelt forklares ved at højen er udvidet mod syd, hvor asymmetrien virker størst, for at få plads til en sekundær grav. Imod dette taler at den nordlige grav ikke er placeret centralt i forhold til den bevarede stenlægning i norddelen, og det er desuden usandsynligt at man har flyttet samtlige sten i stentæppet i forbindelse med en sådan omlægning.

I stedet er det min overbevisning at højen fra starten af er tænkt til to centrale grave. Forskelle i konstruktionen mellem de bevarede gravlejer, som primært handler om forskelle i størrelsen af de brugte sten til gravlejerne, antyder at disse begravelser ikke er sket helt samtidigt. Til det scenarie, hvor der er anlagt en høj til to, passer næsten kun den forklaring at der her er begravet et "ældre" ægtepar (i datidens forstand), hvor samfundet og de ældre selv, har gået ud fra at de to villet dø kort efter hinanden. Alternativet at der skulle være tale om ofre efter et uheld, taler konstruktionstræk i højen imod.

Gravene

Stammekister, af flækkede udhulede træstammer, i høje er en almindelig begravelsesform i tiden, men det er ikke alle steder højene har kunnet beskytte stammen og dermed den afdøde fra at rådne væk. I det her udgravede eksemplar, har højen efter al sandsynlighed ikke stået mere end 2-3 meter over de omgivende marker, hvilket sikkert ikke er nok til at skabe de rette bevaringsforhold, men er rigeligt som synlig markering. Da der desuden er pløjet / udjævnet på højen i de mellemliggende år helt ned til stenene i kistelejret, er det klart at der ikke er meget bevaret af de døde og deres kister. Dog skal det siges at der er indsamlet to fragmenter af et bronzesværd umiddelbart nord for grav A2. Det må formodes at dette sværd er baggrunden for de oxidationsrester, i form af grønfarvet organisk materiale i denne grav, således at det er sandsynligt at de oprindeligt har hørt til den begravelse. Mere om fundet senere.

I de to gravlejer der her er undersøgte, er der kun iagttaget en lille smule formodet knoglemateriale. I nordgraven (A2) i form af smuldrende materiale associeret med bronze. Baggrunden for denne bevaring er at kobberioner fra bronzen er bakteriedræbende. Intet af det herved indsamlede materiale har kunnet bevares, og udgår derfor. Fra den sydlige grav (A3) er der indsamlet flere knoglestykker, der ser brændt ud, og det er sandsynligt at der her er tale om brændte offergaver i

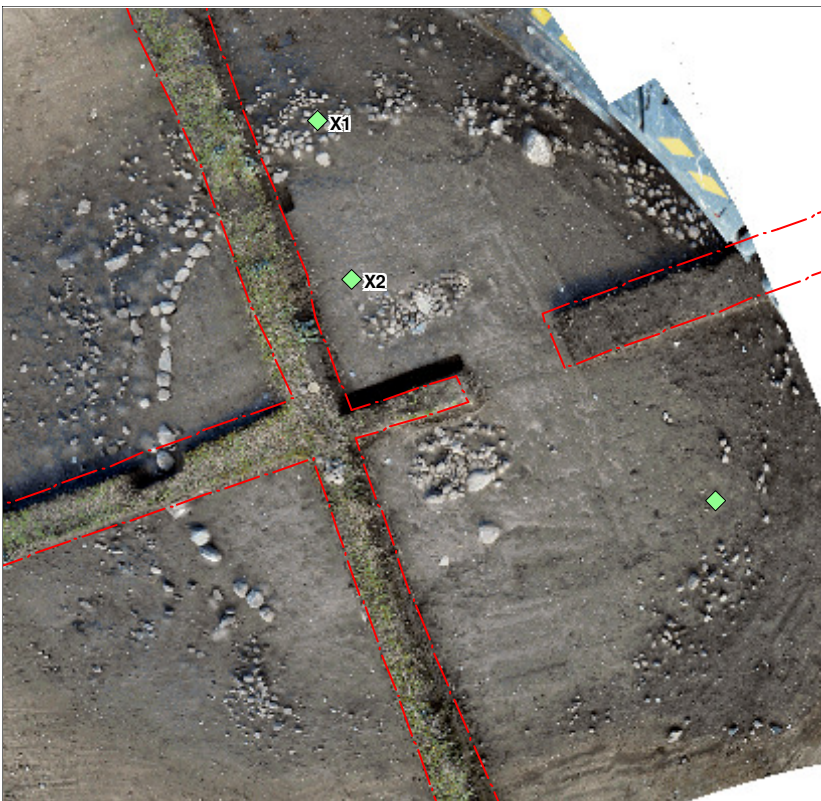
form af en steg eller lignende, men det kan en nærmere undersøgelse givetvis afsløre. Af den døde er her tilsyneladende intet bevaret.

Byggemateriale og konstruktion

Højen har været opbygget af græs eller lyngtørv fra omgivelserne, og man har her ikke gået specielt langt efter disse. Således er det i vestprofilen tydeligt at man har fjernet tørvene et stykke ind under det sted hvor selve højen senere er bygget over. Det indikerer sikkert at man ved det første arbejde på denne høj ikke har arbejdet specielt velplanlagt, men blot hurtigt har dækket den første kiste (formodentlig den nordlige grav A2), med en midlertidig høj.

Tørvene til konstruktionen har været omkring 40 gange 40 cm, og er placerede med oversiden nedad. Den oprindelige tykkelse kan være svær at gætte, men det er til gengæld sikkert at det er det komplette muldlag der her er fulgt med, fordi mange af tørvene er markerede af en lys sandet lerstribe, hvor de er skilt fra de uberørte istidsaflejringer.

I færdigbygningsfasen er højens anden grav placeret, og man har placeret en fodstenskæde foran vestsiden af højen, i kanten af den cirkulære høj. Denne kæde har tilsyneladende ikke gået hele vejen rundt, da der ikke er iagttaget stenspor i det niveau hele vejen rundt. Desuden er det tydeligt at denne stenkæde slutter brat i nordarmen i højprofilen. Stenenes placering kan eventuelt forklares som stående i forbindelse med astronomiske iagttagelser i tiden, eller ved at de kun har betydning som markering ud mod den almindelige færdselsåre, men det er ren spekulation.

Figur 3. Orthofoto af højen, som viser stensætningens form og bevaringsgrad. Billedet er noget forvrænget grundet en meget lav optagelsesvinkel. Fund er markerede grønt; X1 og X2 er de fundne sværdfragmenter, medens den sidste markering repræsenterer et stykke groft magret keramik.

Tilsvarende har stentæppet foran ikke været lige detaljeret hele vejen rundt. Således er det iagttaget at det tætte stentæppe i den nordøstlige kvadrant (delvist dækket af liften på ovenstående lodfoto) tilsyneladende stopper brat lidt inde i østprofilen, for at fortsætte sporadisk i den sydlige del. Desuden er stentæppet mest velformet i nordsiden og i nordvest. Disse træk må til dels kunne forklares ved tilblivelsesmåden, dels ved pløjningsmønsteret, eller ved placeringen i landskabet. Det kan dog også skyldes bevidste valg.

Et stentæppe af denne form er sandsynligvis noget der opstår gradvist i forbindelse med pleje af højen med afrømning af sten fra omgivelserne. På dette sted er der en tendens til at der er flere sten i undergrunden i nord og øst, hvilket kan forklare det kraftige stentæppe i disse regioner. Hvis der havde været tale om et rituel element, skulle man tro at stenene var fordelt jævnt hele vejen rundt!

Antages det at der i historisk tid altid er pløjet fra syd imod nord, kan situationen vi ser her i princippet godt opstå ved at man løfter ploven lidt så snart man render på sten, men det virker ikke specielt sandsynligt med moderne landbrugs normale pløjemønstre. Situationen kunne også skyldes at højen er placeret sådan i landskabet, at den sydlige sektion har ligget højere eller mindre beskyttet af højfylden. Dette ser nord-syd profilerne dog ikke ud til at underbygge entydigt, selvom der i syd er lidt kortere ud til det sted hvor der er pløjet igennem til de lyse fossile dyrkningslag. Når moderne pløjning ikke kan være forklaringen på de manglende sten, skyldes det at der alligevel er pænt meget sort fyld, svarende til stenlagets vækstlag i nordsiden, bevaret i en udstrækning, som svarer meget godt til stenlagets. Det er derfor nærliggende at formode der aldrig har været et tykt stentæppe her, og stentæppet er således en sekundær ting, som blot viser der er afrømmet sten fra omgivelserne. Den reelle forklaring på disse assymetrier ligger dog nok skjult i en kombination af de ovenfor gennemgåede elementer.

Figur 4. Stenlejerne i højen. Nord er højre i billedet. Den ældste grav A2 ligger til højre, den yngste A3 til venstre

Gravenes konstruktion

Gravlejerne bestod af kampesten og knytnævestore sten lagt direkte på den oprindelige overflade, i et tilnærmelsesvist fladt niveau. Man har valgt at placere dem på toppen af en svag bakke, således at man ved få midler har kunnet få et meget tydeligt højmonument ud af arbejdet. Ved det nordlige kisteleje har man valgt at bygge et fladt niveau ud fra 2 store flade sten. Dette valg kan skyldes at stammekisten har været fladbundet, men eventuelle støttesten kan meget vel være trukket op af ploven.

Det andet stenleje ser umiddelbart lidt mere tilfældigt ud, men en nøjere gennemgang viser at de to store sten i sydsiden, modsvares at to "huller" i stenlægningen i den anden side, hvor vi formoder der har stået to modsvarende sten. Man må forestille sig at man har placeret 4 store sten til støtte, og så bygget et stentæppe ud imellem disse, som ikke har haft meget funktion i forbindelse med støtte af kisten. At man har valgt fire solide støttesten i stedet for en flade af sten, antyder at der her har været tale om en mere rund stammekiste.

Den nordre grav A2 anser vi umiddelbart for værende ældst ud fra placeringen nærmest midten af højen. Denne indeholdt formodentligt et sværd, som dog desværre er pløjet ud af kontekst, og kun repræsenteret ved 2 fragmenter. På baggrund af sværdfundet er det sandsynligt der er tale om en mandsgrav.

I den sydlige grav fandt vi ikke umiddelbart nogen gravgaver, men tilstedeværelsen af dyreknogler antyder at der måske her er tale om en kvindegrav, hvor gravgaverne har bestået af mad / madoffer.

Forhistorisk anvendelse af områderne under og omkring højen

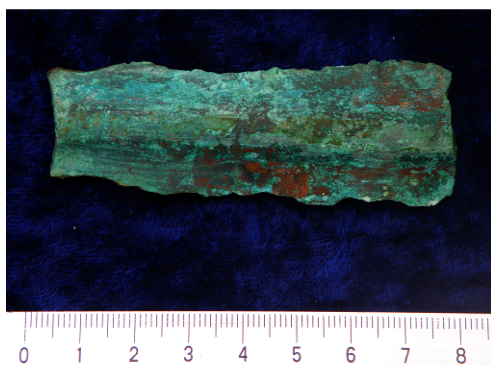
Omgivelserne formodes at være sprunget i hede på opførelsestidspunktet (på basis af iagttagelser fra højen SIM 8/2009 (sb130303-119), som udviste en lignende jordstratigrafi), men det kan en pollengennemgang sandsynligvis belyse nærmere, og en sådan tænkes derfor foretaget. Til det formål er der udtaget en jordprøve i bunden af højen.

Den almene opfattelse er at man anlægger denne type høje på arealer man mener at have ret til, og hvis det holder stik at der er tale om lynghede på stedet, må man derfor formode at der er tale om kvæg eller fårehold på stedet i tiden.

I lagene umiddelbart over det uberørte istidsmateriale ses en tydelig lagdannelse, som muligvis skyldes at jorden er taget ud af dyrkning en del år, hvorved der kan være opstået lynghede på stedet. Den samme lagdeling ses tydeligt i tørveopbygningen, så der er ikke tvivl om at et større område omkring højen har været i samme tilstand. Det kan dog ikke siges hvor lang tid denne opbygning har taget, da det afhænger af sand- og jordfygningens intensitet. Alt dette kan forhåbentlig afklares med et par velvalgte pollenprøver, hvor sammensætningen af planterne i omgivelserne burde kunne spores.

Omkring denne høj er der dukket flere fine huse op, som tilsyneladende kan dateres til yngre stenalder, eller ældre bronzealder, men derom bliver der berettet nærmere i rapporten for SIM 10/2009, der har bebyggelse og grave mellem højene som fokusområde.

Fundene

Figur 5. Det længste sværdfragment (X1).

Der er kun ganske få fund fra udgravningen, men de er til gengæld pænt varierede. De mest usikre består dels af fragmenter af groft og fint magrede lerkar af tidstypisk art (X11-14), men også af lidt flintafslag (x15), ligesom en lille fin skraber (X10). Alt dette stammer fra stenlægningen, og kan derfor være sekundært indblandet. Det betyder at disse fund kan være samtidige med, eller ældre end højen, og enten stamme fra markerne omkring, og dermed være ældre end højen, eller stamme fra opførelsen.

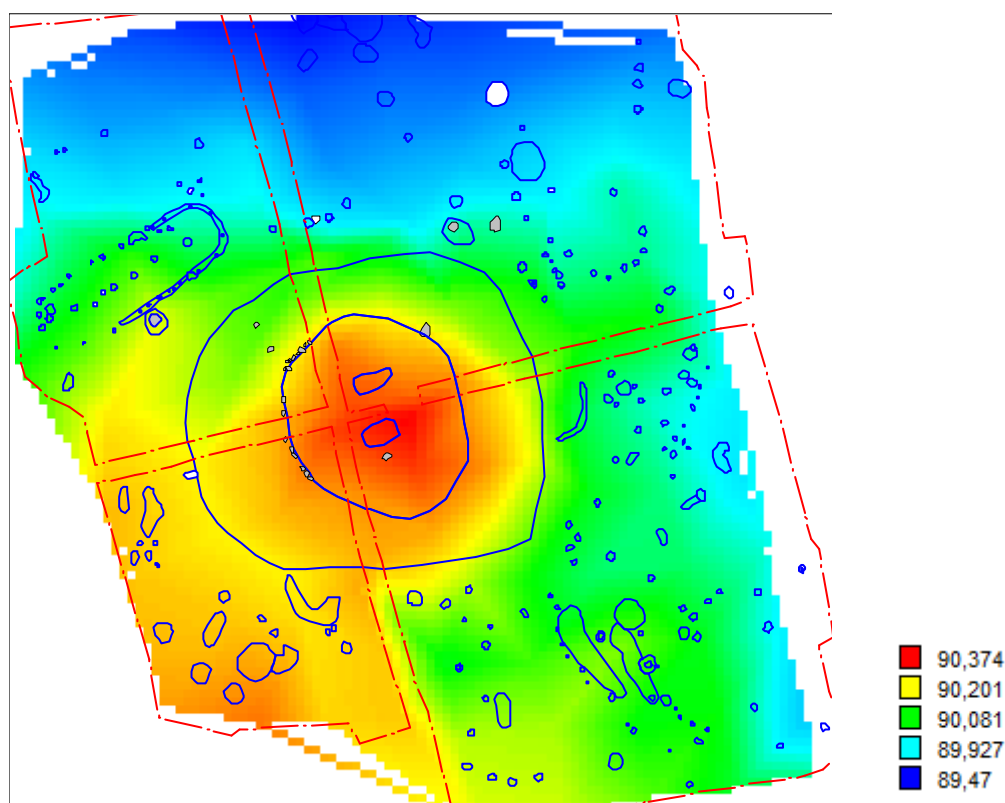
Umiddelbart nord for Grav A2, dels ved stenlaget, og dels på højfylden, har vi indsamlet 2 bronzesværds fragmenter, som fremstår helt grønirede, men med overraskende blank overflade. Det ene stykke er omkring 7 centimeter langt og omkring 2,4 cm bredt, medens det andet er omkring 3cm, men med samme bredde. Æggen er helt gennemiret, og derfor brudt af ved det brutale møde med ploven. Brudfladerne er også grønirede, og det antyder at de er pløjet op for et godt stykke tid siden.

Centralt har stykkerne en fortykkelse, der har fungeret som forstærkelse af det ellers meget sarte våben, der nok nærmere burde benævnes som et stikvåben, end som sværd, da denne konstruktion er for svag til sværdhug. Datering kan sværdet desværre ikke umiddelbart bruges til, da denne klingeform benyttes i lang tid. Uden et skæfte, hvor de store variationer som kan dateres findes, kan det blive svært at komme sagen nærmere end at det passer fint ind i periode tre til fire i bronzealderen.

Stykkerne repræsenterer et betragteligt stykke rigdom i form af en helstøbt bronzeklinge, der typisk hører til mandsudstyret sammen med ragekniven. Vi har en lille chance for at finde flere fragmenter i det genpåkastede jord, men chancerne er nok ret små!

Topografi

Arealet syd for Funder Kirkeby er et typisk let kuperet morænelandskab bestående af sand, ler og grus, gennemskåret af dybe smeltevandsdale, som udgør det specielle i landskabet vest for Silkeborg by. I disse dale finder vi områdets direkte tilgængelige vandveje, men på arealerne umiddelbart omkring Skærskovgård IV, er der dog alligevel spor efter fremspringende vand i form af nu udtørrede kildevæld. Kildevældene en stærk indikation for at grundvandsspejlet i perioder står højt, og under tilstrækkeligt højt tryk, til at give tilgængeligt brugsvand på overfladen. Dalene i omgivelserne har desuden givet rige muligheder for jagt som supplerer til agerbrug. Tilsyneladende har ressourcerne ikke passet ind i jernalderens livsstil, og det kan være baggrunden for at vi ikke finder denne periode repræsenteret her.

Figur 6. Højdeplan af det uforstyrrede bakkesand / ler efter at højen er fjernet komplet. Blåt er lavest, rødt højest over havet. Husene behandles under SIM 10/2009 i en separat beretning.

Gravhøjen er placeret på en let nordøstvendt skråning nær kanten af smeltevandsdalen. man har udnyttet et naturligt fremspring på bakkensiden til højbyggeriet, således at anlægsarbejdet har kunnet minimeres, som det fremgår af ovenstående visualisering. Figuren er baseret på en systematisk højdeopmåling efter at højfyld og gammel dyrkningsjord er bortgravet. Dette resulterer typisk i en af moderne pløjning nedslidt version af landskabet. Da der ingen steder er pløjet ned i ler / sand, skulle det her dokumenterede omtrent repræsentere overfladen på området omkring højbygningstidspunktet.

Fortidsmindelandskabet

Gravhøjen sb 130303-120 (se kort på næste side) ligger i en bue af overpløjede gravhøje, som løber fra nordøst til sydvest gennem området. Disse markerer sandsynligvis et gammelt vejforløb, der har fulgt naturligt tørre forløb langs højningerne i landskabet. Nærmest ved ligger højene sb 130303-118 og 130303-129. Den første er den mest fremtrædende i nutidens marklandskab fordi den ligger på en bakkekam, medens nærværende høj og nabohøjen mod nordvest synes at ligge mindre synlige i landskabet. Deres beliggenhed er muligvis grunden til at de ikke er så itupløjede som højtliggende gravhøje ofte er, da de har fået en vis beskyttelse af deres egen højfyld. Høj sb 130303-120 / SIM 9/2009 ligger inden for motorvejstracéet, ligesom højen sb 130303-124 / SIM 11/2009. Begge de nævnte undersøges i sammenhæng med byggeriet, medens sb 130303-118 ligger i en industriudstyknings syd for motorvejen. Imellem gravhøjene ligger der lidt bebyggelse, som undersøges i SIM 10/2009.

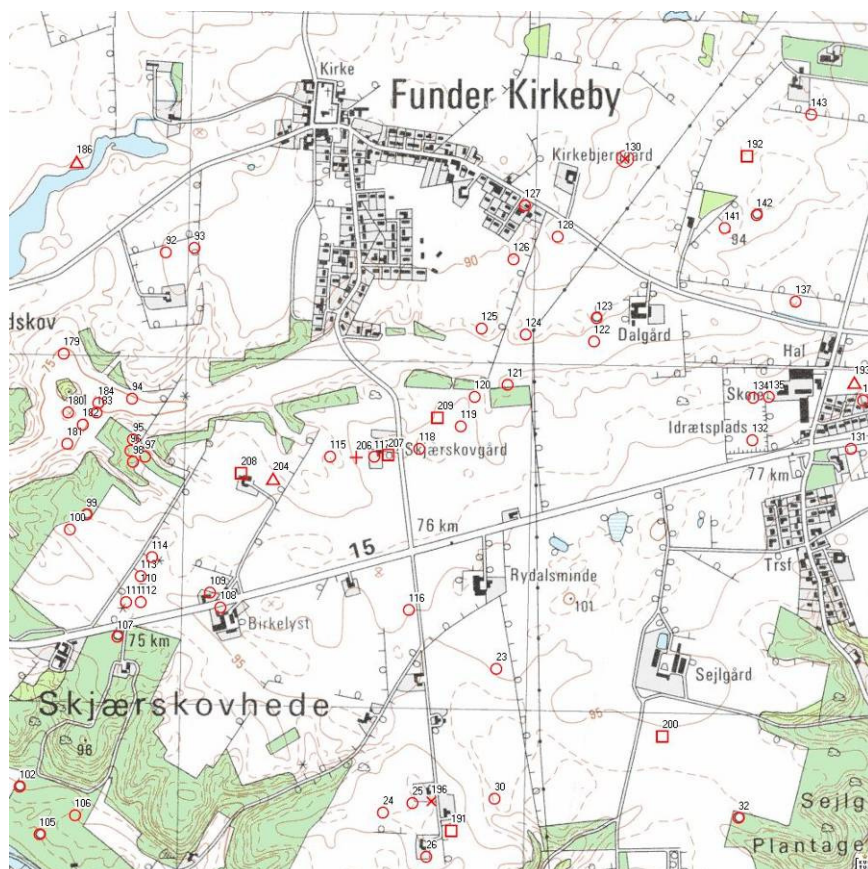

Fig. 7. Udtræk fra det kulturhistoriske centralregister med registrerede lokaliteter i omgivelserne. Copyright tilhører KUAS og kulturarvsstyrelsen. Den aktuelle gravning er punkt 120. Bopladsspor er markerede med firkantet signatur, og høje med rund.

Udgravningsdata

Feltdelen af forundersøgelsen foregik i perioden fra 7. september til den 12. oktober 2009, med følgende deltagere:

Museumsinspektør Peter Mohr Christensen
Arkæolog / feltleder Kaj F. Rasmussen
Arkæolog Peter Bye Jensen
Museumstekniker Mette Bundgaard

Der blev brugt i alt 287,5 arbejdstimer, samt 25 timer med gravemaskine

Undersøgelsens resultater er registreret løbende, og foreligger efter endt beretningsarbejde til fremvisning på museet ved anmodning. Materialet består af feltplaner med notater, snittegninger, digitale kort over stedet og anlægs og fundlister, samt digitale fotos.

Sagen er journaliseret på Silkeborg Museum som SIM 9/2009 Skærskovgård IV. Alle oldsager og original dokumentation opbevares her.

Metode

Muldafrømning er foretaget med gravemaskine af Entreprenør Leo Rask Andersen i samarbejde med Museet. Der er taget jord af i to omgange; Først er den moderne dyrkningsjord og lidt af højfylden fjernet, og efter undersøgelser i højen er også højfylden fjernet komplet.

Efter undersøgelsens afslutning er den bortgravede jord lagt tilbage, således at råjorden ligger nederst, og muldlaget øverst.

Anlægsspor og forstyrrelser er indmålt med differentiell GPS. Alle anlæg i og omkring højen er i processen undersøgt nærmere, ligesom der er indsamlet enkelte jordprøver til naturvidenskabelig undersøgelse.

Jordprøverne beskriver primært de tidlige dyrkningsspor i sammenhæng med højopførelsen.

Resultaterne af de naturvidenskabelige foreligger ikke på indeværende tidspunkt, ligesom det heller ikke er besluttet præcis hvilke analyser der ender med at blive foretaget. Når resultaterne indløber, vil de dog blive føjet til sagen, således at det kan studeres der.

Fremtidigt arbejde

Der udestår stadig enkelte naturvidenskabelige analyser, konservering og beretningsarbejde. Det undersøgte område er dog hermed færdigundersøgt, og der kan herefter foretages jordarbejder på stedet uden nærmere indgriben fra museets side.

27/10 2009 Silkeborg Museum

Cand.Mag. Kaj Fredsgaard Rasmussen